

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 126 (7).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 30. aprillil
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 101 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, rahaminister **J. Kukk**, haridusminister **K. Treffner** ja töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**.

P ä e w a k o r d:

1. Asutawa Kogu juhatuse teadaanne Wabariigi Walitsuse poolt Asutawa Kogu istungite waheajal ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal wastuwõetud seaduste ja määruste kohta.

2. Ajutine seadus wallametnikkude kohta — II lugemisel.

3. Awalikkude algkoolide seadus — III lugemisel.

4. Kinnitusameti seadus — II lugemisel.

5. Kinnitusnõukogu seadus — II lugemisel.

6. Haiguste wastu ja emade kinnitamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**, wahepeal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Asutawa Kogu juhatuse teadaandmine Wabariigi Walitsuse poolt Asutawa Kogu istungite waheajal ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal wastuwõetud seaduste ja määruste kohta.

Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa Kogu koosoleku.

Sekretäär **H. Raudsepp**: Asutawa Kogu juhatusele on sisse tulnud teadaanne Wabariigi Walitsuse poolt Asutawa Kogu istungite waheajal ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal wastuwõetud seaduste ja määruste kohta (loeb).

Asutawa Kogu juhatusele. Saadan siinjuures Wabariigi Walitsuse poolt

wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a põhjal kinnitatud määrused ja seadused:

1. Täiendaw määrus riigiteenijate ametsõitude tasu asjus.

2. Seadus Eesti wabariigi dispashööri ameti sisseeadmise kohta.

3. Ajutine korraldus Wene walitsuse poolt kinnitatud aktsiaseltside ja osähi-suse walitsemise kohta.

4. Määrus siseministeeriumile 120.000 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta hangeldamise ja liiakasu wastu wõitlemise komisjonide kuludeks.

5. Määrus mõnesuguste aktsiisiseaduste muutmise, täiendamise ja ära kaotamise kohta.

6. Seadus tempelmaksu muutmise kohta.

7. Seadus lisaärimaksu nõudmise kohta ette wõtetelt, mille peawalitsused wäljaspool Eesti wabariiki on.

8. Seadus 1.000-margaliste kassatähtede wäljaandmise kohta.

9. Seadus 1920. a. eelarwe-summade tarwitamise kohta kunni 1920. a. eelarwe kinnitamiseni.

10. Seadus wäikelaenuasutustesse ja wastastikustesse krediitühisustesse puutuwate määruste muutmise kohta.

11. Seadus hoolekandekohtute asutamise ja waestelastekohtute muutmise kohta.

12. Seadus wabariigi prokuratuuri ajutise korralduse kohta.

13. Seadus ringkonnakohtu ümbernimetamise ja ajutiste kohtute sisseeadmise seaduse § 1. punkt c ja f ja m. („Riigi Teataja“ nr. 1 — 1918.) muutmise kohta.

14. Seadus rahatrahwide kõrgendamise kohta kohtu- ja administratiiw asjus.

15. Ajutine seadus kohtupristawite taksi kõrgendamise kohta.

16. Määrus põllutöoministeeriumile 1.510.114-margalise erakorralise krediidi awamise kohta 1920. a. weebruari- ja märtsikuude wäljaminekute katteks.

17. Määrus sekwestreeritud Pärnu-Tallinna juurdeweo raudtee walitsusele 3.000.000 marga laenu kindlustamise kohta.

18. Seadus hüpoteegiliste nõuete tasumise kohta.
19. Seadus lisaärimaksust ja puhaskasu maksust osa linnadele andmise kohta.
20. Tubakamaksu seadus.
21. Seadus liikumata waranduste wõrandamise korra muutmise kohta.
22. Seadus uue kriminaalkodeksi (Угол. улож.) 28 peatüki maksmapanemise üle auhaawamise kohta.
23. Ajutised määrused wabatahtlikult üleaja teenijate rahwawäelaste kohta.
24. Määrused perekonna-abiraha maksmise asjus riigiteenijatele ja töölistele.
25. Määrus Wabariigi Walitsuse kantseleile krediidi määramise kohta 11.250 marga suuruses.
26. Määrus välisministeeriumile 10.000.000 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta.
27. Määrus siseministeeriumile 2.500.000 marga suuruse krediidi määramise kohta Asutawa Kogu esimehe, peaministri ja välisministri korterite sisseseade kuludeks.
28. Määrus siseministeeriumile 5.842.566 marga suuruse eelkrediidi awamise kohta politsei peawalitsuse alal.
29. Määrus siseministeeriumile 58.089 marga 82 penni suuruses lisakrediidi awamise kohta isikutunnistuste wäljaandmise kulude katmiseks.
30. Määrus posti peawalitsusele 6.973.805 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta 1920. a. esimese kolme kuu erakordsete wäljaminekute katmiseks.
31. Määrus teedeministeeriumile 1.938.877 marga suuruse krediidi awamise kohta raudtee sihiajamise eelarwe katmiseks.
32. Määrus teedeministeeriumile 881.698 marga suuruse erakorralise krediidi awamise kohta raudteewalitsuse alal.
33. Määrus haridusministeeriumile 36.000 marga suuruse krediidi awamise kohta toetusraha andmiseks Eesti tehnikaseltsi ajakirjale 1920. a. peale.
34. Määrus haridusministeeriumile 266.350 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta.
35. Töö- ja hoolekandeministeeriumile 28.000 marga suuruse erakorralise krediidi awamise kohta liikumisabinõude muretsemiseks töökaitse kommissaride tarwis.
36. Täiendus Wabariigi Walitsuse määrusele wilja ja teiste toiduainete weo kohta 30. detsembril 1919. a. „Riigi Teataja“ nr. 1 — 1920. a.
37. Seadus kohtumaksude ja kulude kohta.
38. Seadus kantseleiposlini kohta krepostijaoskondades.
39. Seadus kantselei aktiposlini kohta.
40. Sõjawäe meditsiin ja weterinäär arstidele ohwitseri aukraadi andmise seadus.
41. Määrus kaubandus- ja tööstusministeeriumile 163.500 marga suuruse krediidi awamise kohta mereasjanduse peawalitsuse uppunud waranduste päästejaoskonna 1920. a. eelarwe katmiseks.
42. Määrus kaubandus- ja tööstusministeeriumile 12.000.000 marga suuruse krediidi awamise kohta nahatööstuse edendamiseks.
43. Seadus iseäraliku ärimaksu komitee kohta.
44. Seadus rahaministeeriumi juures asuwa otsekoheste maksude komitee kohta.
45. Määrus üleüldise raudteeseaduse § 37. (Wene riigi sead. kogu XII köite I jagu, 1906. a. wäljaanne) muutmise kohta.
46. Tulumaksu seadus.
47. Seadus linnade ja alewite maksuseaduste muutmise ja täiendamise kohta.
48. Määrus 23. juuni 1912. a. seaduse, устав о пенсиях и единовременных пособиях чинам военного ведомства и их семействам" makswaks tunnistamise kohta.
49. Määrus siseministrile 1.000.000 awansi määramise kohta kaitsepolitsei ülewalpdamiseks.
50. Eesti wabariigi kaitsepolitsei korraldus.
51. Seadus aktsiaseltside asutamise kohta käiwate seaduste muutmise ja täiendamise üle.
52. Seadus 27. aprillil 1917. a. trüki-seaduse II jao §§ 8. ja 9. ning V jao muutmise kohta.
53. Määrus siseministeeriumile 661.480 marga suuruse lisakrediidi määramise kohta Narwa karantiini ülewalpdamisega seotud kulude katmiseks.
54. Määrus siseministeeriumile 19.870 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta Walga linna karantiini 1920. a. jaanuari-, weebruari- ja märtsikuude ülewalpdamise kulude katmiseks.

55. Määrus siseministeeriumile 27.070 marga suuruse lisakrediidi awamise kohta Walga linna haigemaja kulude katmiseks.

56. Seadus ilma loata wiinapõletamise ja põletiswiina ning piiritusega kauplemise kohta.

57. Krepostimaksu seadus.

58. Pärandusmaksu seadus.

Juhataja A. Rei: 26. aprillil said need seadused Asutawa Kogu juhatus poolt wastawatesse komisjonidesse läbiwaatamiseks antud.

J. Uluots (maal.): Praegusel juhtumisel loeti terve rida seadusi ette, mis Wabariigi Walitsuse poolt Asutawa Kogu ja seadusandliku delegatsiooni istungite waheajal on wastu wõetud. Need seadused, mis siin praegu ette loeti, on Asutawa Kogu esimehe seletuse järele wastawatesse komisjonidesse läbiwaatamiseks antud, kuid minu teada on weel terve rida seadusi olemas, mis jõuluwaheajal Wabariigi Walitsuse poolt wastu wõetud, ja mille kohta Asutawa Kogu juhatus ei teatanud, kas nad on komisjonidesse edasi antud wõi mitte. (**W a h e l h ü ü d e d:** **O n!**) Nad said ainult ette loetud Asutawale Kogule, kuid mis nendega edaspidi tehakse, seda ei öeldud — vähemalt nii räägib mulle mu mälu, wõib olla, et ma eksin. Mina aga tahaksin tähelepanu juhtida weel järgmiste asjaolude peale. Nende seaduste hulgas, mis Asutawa Kogu ja seadusandliku delegatsiooni istungite waheajal wastu wõetud, on niisugused seadused, mis igatahes väga rutulist arutamist komisjonis nõuawad, nii näiteks see seadus, milles antakse wõimalusi uusi kassamärkisid välja anda ja rahamärkide üldist summat kõrgendada ühe miljardini. See on igatahes niisugune asjaolu, mille tagajärjed meie majanduslikus elus väga mõjuwalt tunda annawad. Mina loen seda väga tarwilikuks, et Asutaw Kogu selle küsimuse arutamisele wõtaks ja pean kahjuks awaldama, et walitsus selle seaduse nii wastu on wõtnud ja Asutawale Kogule, kui rahwaesitusele, teda ei ole ette pannud. Peale selle on weel olemas terve rida teisi, minu arwates, tähtsa iseloomuga seadusi, näiteks, kaitsepolitsei seadus, mis siseministri korraldusel ja ette wõttel on sisse antud. Nii on weel muidki sarnaseid

seadusi ja asutusi, näiteks, peale muu see, et Asutawa Kogu esimehele, peaministrile ja wälisministrile korterite jaoks kaks ja pool miljonit on määratud. Wõib olla, et see määramine väga tarwilik on ja et teistegi ministrite korterite sisse seadmiseks ka teataw summa kuluks, kuid mina pean igatahes seda tarwilikuks, et rahwaesitus riigi wäljaminekute juures sõna kaasa ütleks. Nagu ma juba wist tähendasin, peawad kõik need seadused põhiseaduse täiendawa määruse järele rutulise iseloomuga olema. Mina aga kardan, et kõik seadused, mis Asutawa Kogu waheajal wastu wõetud, mitte sarnase rutulise iseloomuga ei ole ja on raske aru saada, mispärast just neil seadustel ja mitte mõnel muul nii suurt ruttu ei ole. Wõtame näiteks rahamärkide väljaandmise seadus, selle tarwidus ei ole pühadeajal tekkinud, see oli juba enne pühi ja jääb ka pärast pühi, samuti jääb arusaamatuks, miks just pühade waheajal kaitsepolitsei sisse seada tarwis oli ja miks sarnast seaduseelnõu ei wõidud enne pühade waheajaga Asutawale Kogule ette panna, et see wastawa seaduseelnõu wastu wõtta oleks wõinud. On olemas terve rida seadusi, millel minu arwates sarnast iseloomu ei ole, mis nendel põhiseaduse järel peaks olema ja juba selle tõttu peab Asutaw Kogu need kapitaalse tähtsusega seadused wõimalikult ruttu läbi waatama. Ei tee ta seda, siis ei täida ta oma kohust selles asjas. Tuletan meelde, et nende wahelhüüete järele, mis tehti, ka need seadused, mis jõuluwaheajal anti, wastawatesse komisjonidesse läbiwaatamiseks on antud, kuid ometi ei ole ühtegi nendest jõuluwaheajal wastu wõetud seadustest komisjonidest välja tulnud ja Asutawale Kogule ette pandud. Kui nendele seadustele, mis nüüd wastu wõetud on, samasugune saatuse osaks saab, siis, minu arwates, oleks meie seadusandluse ja rahwaesituse autoriteet täiesti kõrwaldatud, ja seadusandlus ei miskiks tehtud. Olen väga nõus, et need eelnõud komisjonidele on antud, aga soowiksin, et Asutaw Kogu nad arutamisele wõtaks. Nagu juba tähendasin, on seal hulgas niisuguseid seadusi, mis meie riigi majanduse kohta põhjapanewa ja ülisuure tähendusega on.

Juhataja A. Rei: Faktilise märkusena härra Uluots'a teadaande puhul

loen ma tarwilikuks teatada, et pärast-jõulusel koosolekul juhatuse poolt seaduste nimekiri ette loeti, mis Asutawa Kogu istungite wahel olid wälja antud. Seal teatasin, et nad komisjonidesse on antud ja oli ära määratud, missugusesse komisjoni keegi läheb, enne kui nimekiri Asutawale Kogule ette pandi. Nii-sama on ka praegusel juhtumisel, — kõigi seaduste kohta on juba enne ära otsustatud, missugusesse komisjonidesse nad lähewad ja miks nad arutamisele pole tulnud, see on komisjonide asi.

O. Strandman (töer.): Kõik on selge kodukorra järele, kas pärast niisugust walitsuse teadaandmise ettekannet wõib sõna wõtta, wõi mitte, kuid asjaolu on niisuure tähtsusega meie riigielus, et ma julgen härra Uluots'a poolt alatud teele asuda ja ka walitsusele mõne etteheite teha. Praegusel silmapilgul selgus, et Wabariigi Walitsus on ühe uue kriminaalseaduse maksma pannud, see on määruses nr. 166 ära trükitud 24. aprillil 1920. a. Pean ütleva, et kõige pealis-kaudsemal lugemisel selgus, et niisugust seadusandlust teostada ei saa ja kui Asutaw Kogu andis Wabariigi Walitsusele õiguse uusi seadusi wälja anda, siis oli tal see põhimõte, et on niisugused faktilised asjad, mida edasi lükata ei saa, ja kui Asutaw Kogu ise laiali minnes neid arutamisele wõtta ei saa, siis tulewad walitsusele erakorralised wolitused anda. Nüüd on aga täiesti uued kriminaalseadused maksma pandud ja selles uues korras ma pean ütleva on nad niisugusel kujul maksma pandud, et kui mina kohtunik oleksin ja neid seadusi täitma peaksin, siis ma tõesti ei teaks, kuidas seda teha. Selle seaduse § 3. on, et need ja need paragrahwid kaotatakse ära ja pannakse uued asemele, ja siis öeldakse, et need ja need paragrahwid kaotawad oma jõu jne. Ma pean ütleva, olen küll kawnis kawn juriidilisel põllul töötanud, aga niisugust kriminaalkoodeksit ma lugenud ei ole ja mis meie kohtud niisuguse seadusega tegema hakkawad pärast seda, seda ma ei tea, kui nüüd seaduses suured muudatused tehtud, kus üksikud süüteod üksikute määruste alla käiwad ja teistele kohtutele alluwad. Peab ometi maksmapanemise seadus olema, mis ajast saadik see uus seadus maksma hakkab ja kuidas nende asjadega tuleb talitada, mis käiku neile anda, — selle kohta ei ole siin midagi. Ma pean ütleva, et see seaduse

andmine on wäga primitiivne, ja loota tohiks, et Eesti Wabariigi Walitsus peaks sellest juba üle olema, et niisuguste seaduste järele käiks. Meie ei suuda ka ette kujutada, miks Wabariigi Walitsus, selle, minu arwates mitte nii rutulise seaduse ilma Asutawa Koguta on maksma pannud.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Asutawa Kogu liige härra Uluots ei teinud põhimõttelikude seletuste juures tegelisi tähendusi selle kohta, missuguseid seadusi nüüd tema meelest ei oleks tohtinud walitsus § 12-a põhjal wälja anda. Siin ei maksa mitte wist põhimõttelikult selle üle waielda, kas walitsusel on õigus, wõi mitte seadusandlikke aktisid korda saata. Kui sellekohane seadus maksma pandi, siis kõneldi selle kohta pikemalt, ja peaks õieti selge olema, et meie oludes Asutaw Kogu mitte ei saa kõiki tarwilikke jookswaid seadusi wälja anda, kui tema oma peaaülesandeid tahab täita. Kui pikalt ka tahetakse Asutawa Kogu tegewust jätkata ja kuidas tema seda tööd ka tahaks teha, ei oska ometi ette kujutada, et Asutaw Kogu nüüd suudaks kõiki neid rutulikke nõudeid rahuldada, mis meie riigikorra ja riigi korralduse wäljaarenemisele ja ülesehitamisele tarwis on. Kui selle nõude juurde tahetakse jääda, siis pannakse lihtsalt nii mõnigi asi seisma, ja walitsus, kelle ülesandeks on alaliselt jookswat tööd meie riigi korralduses teha, peaks ka oma töö seisma panema. Kuidas see meie riigiehitamise töö peale mõjuks, sellest ei maksa meil palju kõnelda. Teine küsimus on see, kas on üksikuid aktisid, mis walitsus oleks wõinud edasi lükata, ilma et tal tarwis oleks oma seadusandlikke funktsioone tarwitada. Siin kõneldes härra Uluots seadusest, mille järele tohib paberraha kunni ühe miljardini wälja anda, ja on selle peale pahane, et walitsus selle küsimuse ära otsustas, enne kui Asutaw Kogu selle tähtsa küsimuse üle otsustada jõudis. Walitsus oli Asutawale Kogule seaduseelnõu ette pannud, kuid Asutawa Kogu jookswat tööd ja selle käiku tähele pannes, wõis kindlasti öelda, et see seadus oleks pidanud korda ootama. Kui teie tegelikke nõudeid rahamärkide järele tähele panete, et meie linadeostmine märkide puudusel seisma jäi, siis teie teate, mis see meie oludes tähendab. Meie oleme linade eest leiba ostnud, millega meie kõige

hädalisemaid nõudeid toitluse alal oleme katsunud rahuldada. Siis öelge weel, et walitsus ei tohi seda õigust teostada, waid peab ootama. Mis siis oleks tulnud, kui meie leiwa eest 10-tuhandete naelsterlingitega oleksime pidanud maksma, mida nüüd linadega tasume. See on üks näide tegelikust elust. Olgu mis tahes, aga praeguses olukorras ootama jääda ei olnud kuidagi wõimalik, waid nõuded pidid rahuldatud saama. Kui tahetakse, et põhimõte oleks rahuldatud, mida meie kuidagi wiisi ei ole tahtnud rikkuda, siis oleks ju wõidud wiibimata seisukoht wõtta, kui walitsuse sammud õiged ei olnud. Annulleeritagu sarnane seadus ja antagu teine; aga ilma selle õiguse tarwitamata, mis walitsusele selle akti läbi on antud, ei ole meie senni läbi saanud. Siis on weel üks teine asi, mis siin natukene muigamist sünnitas, kui ette toodi, et Asutawa Kogu esimehe, peaministri ja wälisministri korteri sisseseadeks 2½ miljonit marka määrati. See wõib nüüd olla propagandaks tarwilik materjal, et wäikses Eestis ministrid ja Asutawa Kogu esimees hakkawad juba nii laialt elama. Tahtsin öelda, et peaminister elab wäikses möbleeritud korteris ja maksab selle eest 300 marka kuus ühes küttega. Usun, et see Eesti riiki kehwe maks ei tee. Kui see summa on määratud, siis mitte peaministrile wõi üksikutele uhkusajaks, waid lugu on nii, et Asutawa Kogu esimees ootab aasta aega, et temale korter muretsetaks, kus tema wõiks Eesti riigi esitaja kohuseid täita ja riigi wõõraid wastu wõtta. Tema ootab seda kohta senni asjata. Walitsus on katsunud seda küsimust lahendada, aga ei ole rahapuudusel korteri sisseseadet wõinud muretseda. Nüüd on arwatud, et praegusel ajal on õige palju kõrgewäärtuslikke mööblid saada õige odawalt. Kui nüüd riik, nagu juba enne oli otsuseks tehtud Asutawa Kogu poolt, tahab neile riigiesitajatele mitte nende isiklikuks lõbukuks, waid riigi huwide jaoks riigikorteri sisse seada, siis oleks nüüd aeg ja saadaks wõrdlemisi odawalt sisseseadeid muretseda. Siseministeeriumi ehitusosakonna käes on korteri sisseseade korraldamine ja raha ei ole selleks weel wälja antud. Kui Asutawa Kogu otsus selles asjas teine on kui enne, siis wõiks need mööblid ilma mingi kahjuta ära müüa, kahju nende pealt ei saa, sest nende hinnad tõusewad iga päewaga.

Mis kaitsepolitseisse puutub, siis on siin lugu nõnda, et tarwidus oli ammu tunnistatud niisugust kaitset luua. Sõjajaja jooksul on neid kohuseid sõjawäeline korraldus täitnud. Nüüd kus sõda lõppenud, kus sõjawäelisi organisatsioone lihtsustatakse ja vähendatakse, pidi walitsus seks eriorgaani looma. See otsus oli juba warem tehtud, selle täidesaamiseks pidi nüüd krediit muretsetama, niipalju kui selle endise põhimõtteliku otsuse elluwõimiseks waja.

Mis puutub kriminaalseadustesse, siis peab silmas pidama, et meil siin on asju, millel praegusel ajal iseäralik iseloom. Meil on nii närwilik meeolu, iseäranis isiku õieti hindamise juures. Kirguliselt astutakse üksikute isikute wastu wälja. Wõib olla, et meil selleks iseäralik tarwidus on nüüd, kus meie ennast natukene wabamana tunneme, oma enesetundele waba woli anda. Inimesed lubawad enesele õige palju, ajalehtedes ja poliitilises wõitluses minnakse niikaugele, et üksteise isikut haawatakse. Isikukaitse on aga meil raskendatud selle poolest, et meil on wõimalus selle jaoks tarwitada ainult äraiganenud § 1039. nuhtlusseaduses. See oli õieti see wana diffamatsiooni paragrahw, mis ei lubanud mitte süüdistatawat tõendust ette tuua, et tema auhaawamine põhjendamata. Sellepärast oli isikutel, kelle au puudutatud, raske seaduslikult enesekaitset tarwitada. Seda oli tunda awalikkude tegelaste, riigiametnikkude ja teiste hulgas. Mitmelt poolt oli selle kohta tähelepanu juhitud ja selle paragrahwi muutmist soowitatud. Kui Asutaw Kogu oleks pidanud seda küsimust arutama, siis oleks see kahtlemata wäga palju aega wõtnud, komisjonidel oleks tulnud palju tööd teha. Walitsus tundis, et siin ruttu on tarwis talitada, kuna meie ei wõi arwata, et Asutaw Kogu nüüd nende seaduste peale hakkab aega ja jõudu kulutama. Selles mõttes taheti seda paragrahwi muuta, aga kohtuminister, kelle kätte asi selgitada anti, jõudis oma ministeeriumi tegelastega, õigusteadlastega, otsusele, et sellest weel küll ei ole, kui üksik paragrahw muudetakse, waid ülepea on meil auhaawamise karistamise asi endise nuhtlusseaduse järele nii wana ja äraiganenud, et nüüd oleks tarwis uus nuhtlusseadus maksma panna. Sellejuures ei oleks küll, kui üksikud paragrahwid uuest nuhtlusseadusest wõtta, mis uute

seisukohtade järele on wormuleeritud, waid jõuti otsusele, et peatükk, mis auhaawamise kohta käib, täiesti uuendatud kujul on tarwis maksma panna. Üksikud määrused uuest nuhtlusseadusest on Wene riigis juba maksma pandud ja nende uuesti maksmapanemist ei ole tarwis. Kuid seal on ometi üksikud paragrahid, mis tulewad analoogia abil juristide ja kohtunikkude poolt tarwitusele wõtta. Selleks, et nüüd kohtutel wõimalusse oleks üksikuid paragrahwe kooskõlasse wiia, osasid kahest, õieti eriwaatekohast loodud nuhtlusseadusest tarwitusele wõtta, pandi üles määrus, et üksikute paragrahwide kohta siin analoogia abil seisukoht wõetakse. See ei ole sugugi iganenud waade, waid see on maksimas kõigil maadel, kus kohus aitab õigust oma praktilise abil luua, wanast Rooma õigusest peale. Need määrused, mis siin on maksma pandud, ei tee kohtutele mitte iseäralikke raskusi, kui kohtud ühe wõi teise määruse maksmapanemisel seisukoha wõtawad uue nuhtlusseaduse järele. Kuidas neid kohtuasju, mis juba pooleli on, arutada, selle kohta ei olnud iseäralikke määrusi wälja antud, selle järele ei olnud ka tarwidust. Sest üldise kohtupraktise ja seaduse interpreteerimise järele käiwad seadused, mis teatawal silmapilgul maksmas on olnud, nende asjade kohta, mis otsustamata on jne. Nende määruste juures weel neid üldisi norme deklareerima hakata, wiiks liig kaugele, see oleks wõimatu. Iga kohtunik peaks seda teadma, — wõib olla, et meil mõnel kohtunikul tarwilikul määral juriidiline wilumus puudub, aga üldse on kohtupraktises see sedawõrd selge, et kõik teawad, missugused määrused peawad nüüd maksma hakkama asjade kohta teatawas staadiumis wõi järjekorras. Kuigi siin nüüd mõni asi oleks ette tulnud, mille selguse pärast seisukohta ei teataks wõtta, siis oleks küll soowitaw olnud mõni erimäärus, aga meie ei saanud seda nii täielikult tegema hakata, ka ei tuntud selle järele iseäralikku tarwidust. Kui tõesti arwatakse, et meie kohtupraktisel selle poolest raskusi on, muudetagu mõni wäike määrus, aga meie juristid walitsuses ei arwanud sellel mingisuguseid iseäralikke raskusi olema. Kui aga tõendatakse, et see seadus nõnda primitiivne olla, et seda kuskilt leida ei ole, siis on see liialdatud. Kui teie wõtate meie seadused, siis wõiwad need wahest

teiste maade kohta liig puudulikud olla. Ei ole waja niipalju arwustada ega öelda, et siin kõik seadusandlus wäga primitiivne on, mis meie siin teostame. Seda me ometi seletada ei wõi. Meie ei saa sellepoolest ka täiust taga ajada. Sellepärast wõin mina walitsuse poolt öelda walitsus ei ole tahtnud kuidagiwiisi Asutawale Kogule ette tõtata ühegi asjaga, waid on teinud seda, mis tema on tarwilikuks arwanud, silmas pidades seda seisukohta, et kui tarwis on midagi muuta, siis Asutawal Kogul ka wõimalus on iga seadust ära kaotada. Igatahes pean mina ütlemä, et see motiiv, mis esimene kõneleja iseäranis ette tõi, nagu tahaks walitsus siin ilma tarbeta oma kätte kiskuda seadusandlikud funktsioonid, wälja andes seadusi, millel tõsist, rutulist iseloomu ei ole, ei ole õige. Tegelikus riigielu käigus on meil tarwilik just nüüd lahendada küsimusi nõnda, kuidas elu seda nõuab, ilma et meie oma riiki täielikult ehitada ja korraldada jõuame, enne kui meie oma riikliku elu saame täiusele wiia, sellele täiusele wiia, mis tarwis. Aga nüüd, kus ruttu tuleb talitada, wõetagu ainult põhimõtted ja peasjad ja arutatagu need läbi. Ja siis ma usun, et walitsusele ei saa keelata tunnistust, et tema ainult oma kohust on täitnud.

O. Strandman (töer.): Mina ei saa selle juures mitte waikida ega õigeaks pidada seda, mis härra peaminister siin rääkis. Ta toonitas siin seadusandlikku analoogiat, kuna juristidel on teada, mis on analoogia. Kui on mingisugune kuritegu toime pandud, siis otsustab kohus selle teatud seaduse järele ära, mille kohta aga seadust ei ole, siis analoogia järele. Ma arwan, et igatahes kriminaalseadus peab kindel ja selge olema ja meil on ka praegu kriminaalkoodeks maksew, mille järele karistatakse ja mis ka ära näitab, et seda teha ei tohi. Kui mingisugust seadust ei ole, siis ei ole ka kohut ja samuti ka nuhtlust. Kui meie need üksikud seadused kaotame ära, siis peawad aga meil olema uued ja mina ei saa sellest kuidagi aru, missugune kriminaalseadus maksma peab ja missugune mitte, igatahes lihtsale surelikule jääks see tõesti arusaamatuks.

J. Uluots (maal.): Peaministri seletuse uute seaduste kohta, mis Asutawa Kogu waheajal antud, ei ole minu arwates lõpulik ja otsustandew. Mina wõiksin

terwe rea samasuguseid seadusi ette tuua, nagu juba ette tõin, ja niisugused seadused ei ole minu arwates sugugi niisuguse rutuliku iseloomuga, et walitsus neid pidi tingimata Asutawa Kogu waheajal ära otsustama. Kui meie näiteks niisuguseid seadusi hakkame waatlema, nagu surmanuhtluse seadus, siis on see niisugune seadus, mis lühikese aja peale ei ole tehtud, waid pikaldaselt on tekkinud ja pika aja peale määratud. Mul jääb arusaamatuks, miks walitsus sarnase mitte juhusliku, waid nõnda öelda orgaanilise seaduse oma wastutuse peal on wälja andnud. Minul jääb arusaamatuks, miks walitsus seda Asutawa Kogu waheajal on sunnitud olnud tegema. Wõtame seaduse, mis käib liikumata waranduse wõõrandamise kohta. Meie teame, et on olemas Wene seadus 1917. aastast, mille põhjal liikumata waranduse üleandmine muulgi teel oli piiratud. Mispärast selles asjas nüüd rutulises korras veel iseäralik seadus maksma on pandud, jääb minule täiesti tabamatuks. Ma ei taha otsekohe selle seaduse sisu kohta praegu rääkima hakata, aga igatahes on ta wastuwõtmata. Mina arwan, et niisugune seadus, millel tarwidus selgitatud ja kindlaks tehtud ei ole, jällegi peab kaduma ja arusaamatu on, miks ta antud. Siis seadus, mis eelarwetesesse puutub, nimelt eelarwe-summa tarwitamise kohta. Eelarwe asi on väga tõsine, sest meie riigimajandus läheb allapidi ja meie elame ainult wõlgade peal. Sellepärast peaks seda asja arutama ja peaks ka sellest teada andma, missugune seisukord on nüüd meie riigil. Kuid eelarwe asja aetakse sedawõrd salaja, et mina näiteks ei saa sugugi aru, missugused krediitid on walitsusele määratud ja missugused mitte. Öeldakse, et iga kuu kohta awatakse rahaministeeriumi eelarwe-komisjoni poolt töötatud wastawad eelarwed. Aga missugune oli see rahaministeeriumi juures olew komisjon ja kui suured krediitid on ta määranud walitsusele ja missugused krediitid, seda ei saa harilik surelik selgeks teha. Mina arwan, et need seadused oleksid pidanud Asutawa Kogu poolt läbi waadatama. Mina arwan ikka, et niisuguste tähtsate seaduste wäljaandmiste juures, nagu maksude pealepanemine ja krediitide määramine peaks Asutaw Kogu sellest tööst osa wõtma, sest see on rahwaesituse õigus ja kohustus ja seda tehtakse igas parlamen-

taarses riigis. Kui parlament wiiwitab, siis awaldab walitsus parlamendi peale mõju, et ta seaduse rutem wastu wõtaks. Meie teame, missuguses toonis härra peaminister omal ajal selle seaduse tarwidust toonitas, mille põhjal walitsus praegu seadusi annab ja kui walitsus samasuguse ägedusega oleks öelnud, et Asutaw Kogu peab ajawiitmata eelarwe-seaduse wastu wõtma, muidu ei saa walitseda, siis poleks endiste kogemuste järele Asutaw Kogu seda ka tegemata jätnud. Üldse jätab see väga halwa mulje, et meie rahwale ei saa teatawaks, mispärast see ja see seadus on wälja antud. Sellel asjaolul on iseäralik tähtsus rahwasjanduse juures. Et meie rahwaesitus mingisugust osa eelarwete juures ei mängi, seda teab walitsus, aga walitsus teeb seda ikkagi ilma kontrollita ja ilma aruandmata ja ilma motiweerimata. Mina kardan, et meie riigi majapidamise juures see meie majanduslikku krediiti ei tõsta, waid alandab, ja mina pean ütleva, et selles asjas härra peaminister midagi ära seletada ei saanud, ega wõinud. Tarwidused, mida siin toonitati, wõib olla, on olemas, tähtis aga ei ole see, waid tähtis on see, mil wiisil ja mil teel neid tarwidusi rahuldatakse. See tee, mis siin on walitud, on ebanormaalne. Asutaw Kogu läheb natukeseks ajaks puhkusele ja selle aja jooksul antakse 58 uut seadust wälja. Mina ei tea, kas Asutaw Kogu on kogu oma kestwuse ajal 58 seadust wälja andnud wõi ei. Kui lugu nõnda on, siis tekib küsimus, kas on niisugust rasket aparati, nagu see Asutawas Kogus, üldse tarwis, wõi on Asutawal Kogul tarwilik, aga walitsus on liig kaugele läinud. Lugu on nii, et meie ei peaks mitte riiklikkude asutuste autoriteeti vähendama. Mina arwan, et Asutawa Kogu autoriteedi alalhoidmiseks peaksime meie sammusid astuma, et niisuguseid juhtumisi nüüd rohkem ette ei tuleks, nagu kahjuks siamaani on olnud.

**2. Ajutine seadus
wallaametnik-
kude kohta —
II lugemisel.**

O m a w a l i t s u s e
k o m m i s j o n i a r u -
a n d j a **J. J a n s :**
E t t e p a n d u d s e a d u s e
p e a k i r i w õ e t i k o m -

m i s j o n i s j ä r g m i s e l k u j u l w a s t u : „A j u t i n e s e a d u s w a l l a a m e t n i k k u d e p a l g a j a t ö ö o l u d e k o r r a l d a m i s e k o h t a“. A s u t a w a K o g u l i i g e t e l e k ä t t e a n t u d t e k s t i s o n a g a p e a k i r i e k s l i k u l t ä r a t r ü k i t u d , s e l l e p ä r a s t

panen mina ette pealkirja oma poolt ettekantud kujul vastu võtta: „Ajutine seadus wallametnikkude palga ja tööolude korraldamise kohta.“

Juhataja A. Rei: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jans (loeb):

„§ 1. Maakonnawalitsusel on õigus walla walitud ja palgatud ametnikkude palga alammäärad kindlaks määrata“.

Luban enesele siin neid kaalumisi ja motiive ette tuua, mis omawalitsuse komisjonis selle paragrahwi arutamisel ette toodi. Nimelt oli vaidlus kõigepealt selle üle, missuguse asutuse kätte anda wallametnikkude palga alammäära kindlaksmääramine. Tehti kolm ettepanekut: 1) anda töö - hoolekandeministeeriumi, 2) maakonnawalitsuse, 3) siseministeeriumi kätte. Wastu võeti ettekantud redaktsioon, sellepärast, et komisjon otsusele tuli, et maakonnawalitsus, kui wallawalitsusele kõige lähemal seisew asutus, kõige paremini palgaolusid oma maakonnas tunneb ja neid siis ka reguleerida teab. Palgaolud ei ole üle terve maa, ehk meie riik küll väikene on, mitte sugugi ühesugused. Saaremaal on toiduinad palju odavamad, kui mujal ja nii võiks siis seal ka palgaalammäär madalam olla, kui teistes kohtades. Palga kindlaksmääramise kriteeriumi üle läbi rääkides leiti, et maakonnawalitsused on walitud asutused, kes oma ülesannete täitmisel järele kaaluma peawad, kuidas maaelanikud nende tööd hindawad ja ka wallasekretääridega wastolusse sattuda ei taha. Nende järelkaalumiste põhjal arwati, et maakonnawalitsused kindlasti mitte palju ühele ega teisele poole kõrwale kaaluda ei wõi. Arutati ka, kas anda maakonnawalitsusele wõi maakonnawolikogule palga kindlaksmääramise õigus ja tuldi otsusele, et maakonnawolikogu selleks liig raske aparaat on ja teiseks, et tema harilikult maakonnawalitsuse ettepanekuid palju ei muuda, nii et maakonnawalitsusele selle palga alammäära kindlaksmääramise õiguse andmine mitte midagi niisugust ei ole, mille vastu kaaluwat ette wõiks tuua. Tõsteti weel küsimus üles, kas on järelewalwe asutustel õigus maakonnawalitsuse otsuseid protesteerida ja leiti, et see õigus on olemas. Kui maakonnawalitsusel seaduse

järele on iseseisew otsustamisõigus, siis käib see niisama järelewalwe asutuse alla. Peale selle, mis ma praegu ette tõi, loen oma kohustuseks weel peatada nende wastuwaidluste juures, mis selle seaduse l lugemisel ette toodi ja mis peaaegu niisuguse tagajärje pidi andma, et see seadus tagasi lükatud oieks. Et wallametnikkude palga alammäära kindlaksmääramise tõttu omawalitsuse kulud suuremaks tõusewad, kui nad praegustes oludes on, see on õige. Kardetakse, et wald ei suuda ise neid kulusid kanda, ning riik appi peab tulema ja oma kassast summasid wäljaminekute katmiseks andma, mille tõttu riigi rahaasjandus uue hoobi saab ja et meie oma majapidamisega alla mäge läheme. See argument tuli täiesti ootamata, tähele pannes, et wäikse tähtsusega küsimuse juures suuri kaalumisi makswaks taheti teha. Mina rehkendasin kokku ja arwan, et selle seaduse järele lisawäljaminek üle terve maa mitte suurem, kui üks miljon ei saa olema. Pooled wallasekretäärid on meil praegu rahuloldawalt kindlustatud ja neile maksetakse rahuloldawat palka. Umbes poole ümber wallasekretääridest peaks siis palgalisä saama, igähe kohta umbes 400 marka kuus, ja kui siis ka weel teised wallametnikud juurde wõtta, siis teeks see umbes ühe miljoni ümber wälja, nii et see kuigi suur summa ei ole. On aga palju küsimusi olnud, mille juures riigi majapidamise küsimus üles oleks pidanud tõstetama ja kus tõesti meie riigi rahaasjanduse parandamiseks suuri summasid oleks wõidud saada ja ma leian, et on wõimalusi olnud, mis meie rahatrükimasinad terweks aastaks seisma panna wõimaldasid. Neid wõimalusi ei ole ära kasutatud. Ma tarwitan siin juhust ja juhin Asutawa Kogu tähelpanu järgmise asjaolu peale. Kui Asutaw Kogu kokku tuli ja maaseaduse komisjon tööd algas, siis olid läbirääkimised selle üle, keda tuleks tunnistada riigile kahjulikkudeks isikuteks, kelle warandus tuleks konfiskeerida. Üks Tallinna adwokaat, kes seal juures oli ja neid punktisid, mida ma kokku seadsin, nägi, ütles, et see register tuleks wäga palju täiendada. Ta tähendas, et kui Tallinnast sakslased ära läksid ja töölised ning raudteelased nendele waranduste wäljaweo tee kinni panid, siis ostsid mitmed nimekad Tallinna mehed riigiwarandusi sakslaste käest ära, maksid raha Saksa riigi kassasse ja sah-

kerdasid ja müüsid siin riigiwarandust edasi. Mina ei ole ligemalt suutnud nende isikute kohta selgusele jõuda, kuid on kindel, et need warandused, mida niiviisi kõrwale toimetati, saja miljoniteni ulatasid. Hiljuti sain ma juhuslikult ühe niisuguse riigiwaranduste ärasahkerdamise protsessiga lähemalt tuttawaks. Need on Ackerman'i, von Haaren'i ja Sergejew'i protsessid. Need protsessid on erikommisjonis läbi waadatud, mille liige ma ise olen. Meie kuulasime seal isikuid üle, kogusime dokumentisid. Muuseas leidsime meie järgmist...

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Jans, ma ei saa hästi aru, missugune side on Teie kõne ja käesolewa § 1. wahel. Ma palun rohkem asja juurde jääda.

Aruandja J. Jans: Kui küsimus siin ülesse tõsteti selles mõttes, et riigi rahaasjandust sellega parandada, et wallasekretääride palkasid vähendada, siis ma arwan, et mul õigus on allikaid näidata, kust wallasekretääride palgasummad sisse wõiksid tulla.

Juhataja A. Rei: Ma palun ainult aine juurde jääda, kuna Teie aga oma kõnet motiweerinud olete, siis palun jätkata.

Aruandja J. Jans: Ma ei taha praegu Asutawa Kogu tähelpanu mitte kõrwaliste asjadega koormata, kuid ma olen walmis tõsiasju ette kandma, mis näitawad, et kui kõik abinõud tarwitusele wõetakse, siis wõimalik on sajad miljonid Eesti wabariigi kassasse rahatuua riigimajanduse parandamiseks, nii et riigiametnikkudele, töölistele ja wallasekretääridele wõimalik on palkasid wälja maksta. Et mulle aga praegu märkus on tehtud, siis jätan ma asja pikema arutamise järele, kui aga tuuakse wastuwaidlusi ette, siis ma luban enesele siit neid tõsiasju ette kanda.

J. Reintam (rhw.): Ma teen ettepaneku § 1. sõna „maakonnawalitsuse“ asemel „maakonnakoogu“ wõtta. Parandust põhjendan ma sellega, et tegelikult on maakonnakoogu omawalitsuse juhtiwaks jõuks, kuna maakonnawalitsus täidesaatew organ on. Maakonnakoogu, kui juhtiw asutus, on siimaale kõik asjad määranud; määrab maakonna omawalitsuse palgad, määras ka kooliõpetajate palkade normid, kui need weel sea-

duslikult kindlaks tehtud ei olnud, korraldab koolid maakonna piirides, annab sunduslikud määrused wälja ja siis on ka just loomulik, et wallasekretääride palkade normeerimine nõukogu wõimkonda kuuluks. Teiseks oleks see mõlemale poolele parem. Maakonnakoogu on palkade normeerimises märksa erapooletum asutus, kui maakonnawalitsus, sest et maakonnakoogul otsekohest asjaajamist omawalitsuste ametnikkudega ei ole ja saab sellepärast õiglasemalt ja rohkem erapooletult palkasid normeerida. Teisest küljest teeks ka wallasekretääridele see asjaolu selles mõttes raskust, et nad nagu ma juba esimesel lugemisel tähendasin, otsekohe majanduslikult maakonnawalitsusest ära ripuwad ja ametiasju ajades peawad nad arwesse wõtma, et nende palkade suurus maakonnawalitsusest ära ripub. Ka maakonnawalitsusel oleks raske neid palkasid normeerida. Sest temal tuleks sealjuures neid konflikte silmas pidada, mis need küsimused wallakoogu juures sünnitawad, kes kui kulukandwad asutused tingimata suuremate palkade wastu saawad olema. Maakonnawalitsusel, kui järeelwaatawal asutusel oleks halb olema nende asutustega, kes tema alla kuuluwad, konfliktidesse sattuda, kuna aga maakonnakoogu, kui määrawal asutusel, sarnast otsekohest asjaajamist ei ole, ja siis oleks temal see asi kergem ja erapooletum ära otsustada, ilma mingisuguste kõrwalmõjude alla sattumata. Siin toodi ette, et maakonnakoogu olewat liiga aeglane asutus ja sellepärast minewat see raskeks, kui nõukogu poolt palkade normeerimine tuleks. Kuid see ei taha õige olla, sest nõukogu wõib selle aja jooksul, kui maakonnawalitsusele ettepanud palgad wälja töötatakse, kokku kutsutud saada ja see ei takista mitte nõukogu poolt palkade normeerimist.

Juhataja A. Rei: Sõna on aruandjal lõpukokkuwõtteks.

Aruandja J. Jans: Mina ei saa komisjoni nimel ettetoodud parandusega ühineda.

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Reintam'i poolt on ettepanek tehtud panna sõna „maakonnawalitsus“ asemele „maakonnakoogu“, kuid aruandja ei ole selle ettepanekuga ühinenud, sellepärast tuleb see ettepanek eriti hääletamisele. (H ä ä -

letatakse.) Rahwaesitaja Reintami ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud. Järelikult tuleb nüüd § 1 ühes tehtud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 1 vastu wõetud.

Aruandja **J. Jans** (loeb):

§ 2. Maakonnawalitsusel on õigus wallasekretääride abide ametissewõtmist wallale sunduslikuks teha, kus töörohkus seda nõuab.

J. Reintamm (rhw.): Et selles paragrahwis töörohkuse tõttu maakonnawalitsusele õigus antakse wallasekretääridele abisid ametisse wõtta, ja seega wallale uusi kulusid peale panna, siis on loomulik, et selle paragrahwi juures peaksid ka arwud ära näidatud olema, kuipalju sekretäärisid wõi abisid wallal peab olema; seda peaks maakonnanõukogu ära määrama, wastasel korral tulewad siin samad nähtused ette, nagu ma juba ette tõi. Sellepärast panen ette ka selles paragrahwis sõna „maakonnawalitsus“ asemele „maakonnanõukogu“ panna.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jans**: Kuna § 1. kohta see parandus vastu wõeti, siis ühinen komisjoni nimel selle parandusega § 2. kohta.

Juhataja **A. Rei**: Panen § 2. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 2 vastu wõetud.

Aruandja **J. Jans** (loeb):

§ 3. Maakonnawalitsusel on õigus neid wallasekretääre, kes peale 1. märtsi 1917. a. wallasekretääri ametisse astunud, nende ametioskuses eksamineerida lasta siseministri poolt kindlaksmääratud kawa järele ja ameti mitteoskajaid seaduslikus korras tagandamiseks ette panna. Uuesti ametisse walitawad sekretäärid peawad oma ametioskuse kohta sellekohase tunnistuse ette näitama.

H. Nurk (sd.): Teen ettepaneku sõnad „seaduslikus korras“ wälja jätta ja asemele panna „siseministeeriumile“.

Juhataja **A. Rei**: Lõpusõna on aruandjal.

(Sekretääri kohale asub sekretäär **H. Martna**.)

Aruandja **J. Jans**: Niisuguses redaktsioonis wõeti § 3. omawalitsuse komisjonis vastu ja komisjon oli sel ajal, kui ma ei eksi, ühel häälel sellega nõus, et mitte „siseministeeriumile“ waid „seaduslikus korras“, nii et ma komisjoni nimel selle parandusega ühineda ei wõi.

Juhataja **A. Rei**: Rahwaesitaja Nurk'i poolt on ettepanek tehtud sõnade „seaduslikus korras“ asemele panna „siseministeeriumile“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Panen § 3 hääletamisele, nagu ta aruandja poolt on ette kantud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 3. vastu wõetud.

3. Awalikkude algkoolide seadus — III lugemisel. Hariduskomisjoni aruandja **W. Päts** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega pealkirija § 1.

Awalikkude algkoolide seadus.

Esimene osa. Üldised määrused. A. Laad. § 1. Algkool moodustab ühtluskooli esimese järgu.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

„Algkool on emakeelne, ilma usuõpetuseta ja maksuta. Wariant: Algkool on emakeelne, ilmalik ja maksuta. (Hariduskomisjoni ettepanek)“.

§ 2. kohta wõiks tähendada, et II lugemisel wõeti see seadus sel kujul vastu, et algkool on emakeelne ja maksuta, kuid hariduskomisjoni nimel jään selle juurde, et algkool oleks ilmalik, aga mitte ilma usuõpetuseta. Kui meie selle paragrahwi nii vastu wõtame, et algkool oleks ilma usuõpetuseta, siis puudub § 2. pealkirjaga loogiline ühendus, sest pealkiri määrab kooli laadi ära, kuna aga usuõpetus on õppeaine ja mitte õppelaad. Jään selle ettepaneku juurde, mis hariduskomisjon II lugemisel tegi.

Juhataja **A. Rei**: (E. Asson, sd.: Palun sõna hääletamise korra kohta.) Sõna on hääletamise korra kohta rahwaesitajal Asson'il.

E. Asson (sd.): Imestan, et komisjoni aruandja ei ole § 2. niisugusel kujul ette lugenud, nagu Asutaw Kogu ta II lugemisel wastu wõttis. Arwan, et kõigepealt peaks § 2. niisugusel kujul hääletamisele tulema. Toetan pretsedendi peale. See ei ole meil esimene kord, waid on sagedasti ette tulnud, et komisjonide aruandjad jääwad oma ettepanekute juurde, mis eelmistel lugemistel on tehtud. Käesolewal juhtumisel on siin kaks ettepanekut olemas: I, mis komisjoni nimel tehti, ja II — parandus, mis rahwaesitaja Martna tegi. Tuletan meelde, et komisjoni aruandja kaitses teist warianti. Leian, et hääletamisele wõib tulla ainult see wariant, mis komisjoni aruandja üles on seadnud ja teen ettepaneku § 2. niisugusel kujul wastu wõtta, nagu Asutaw Kogu ta II lugemisel wastu on wõtnud. Põhjuseks on see, et meie kodukorra § 33. põhjal III lugemisel parandust teha ei saa, mis eelmistel lugemistel hääletamisel ei ole olnud. Kui rahwaesitaja Martna poolt ettepanek sai tehtud § 33. järele märkus sisse wõtta, et algkoolis usuõpetust ei õpetata, siis ei pannud koosoleku juhataja seda ettepanekut hääletamisele, põhjendades sellega, et see märkus II paragrahwi kordamine oleks, sest § 2 rääkis juba sellest, et algkoolis usuõpetust ei õpetata. Sellepärast toetan nüüd selle paragrahwi wastuwõtmist niisugusel kujul, nagu ta II lugemisel wastu wõeti.

J. Lattik (krst.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Selle seaduseelnõu III lugemisele asudes pean ma kordama ettepanekuid, mis minu poolt I ja II lugemisel tehtud, nimelt et §§ 1. ja 2. ei peaks meie tegema mingisuguseid kitsendusi usuõpetuse kohta ja et saaks wastu wõetud, et algkool on emakeelne ja maksuta. Selle ettepaneku kaitseks oleks mul järgmist ette tuua. Teie mäletate kõik neid ägedaid waidlusi, mis meil I ja II lugemisel olid, teie mäletate kõik neid lahinguid, mis siis löödi ja teate, millega nad lõppesid, mäletate ka neid küsimusi, mis mulle siis ette pandi ja mille peale ma lühidalt tahaksin wastust anda. Wastuwaidluste peale ei oleks mul wastust tarwis anda, tahan ainult põhimõtteid selgitada, mis selle lause sissewõtmise puhul ette toodi, nimelt, et meie kool oleks ilma usuõpetuseta. Kõigepealt toodi rahwaesitaja Semper'i poolt ette, et lastearw 90—95%-line,

80% linnades, kes usuõpetust soowiwad, siin mõõduandew ei wõi olla, waid otsustab Asutaw Kogu, mis tema annab tulewale koolile, mis mitte. Ka kooliõpetajad on sõna wõtnud usuõpetuse wastu ja nemad kui eriteadlased sellel alal annulleeriwad selle otsuse. Põhjuseks toodi ette, et Asutaw Kogu on asutus, kes nagu kunstnik oma sisemise tunde järele asju ajab ja kelle teadmise järele karta ei ole. et rahwas wõiks mõjuda tema tegewuse, kunstniku tegewuse peale. Nende ette-toodud wäidete wastu oleks mul järgmist öelda. Niisugusele seisukohale kooli seaduse loomise juures asuda ei saa, et meie ignoreerime seda, mis wäljaspool kooli ja ainult tunnistame, et kool on kooliõpetaja. Kõige õnnetum kool üle terve ilma on olnud see, mida wäljamaal kutsutakse „Schulmeister Schule“ — kus ainult kooliõpetajad ja koolmeistrid ja kuhu teisi ligi ei lasta. Niisugune oli Wene kool, kus kõik muu wälja suruti ja ainult pedagogikanõukogu kõik tegi ja otsustas. Need, kes seda motiwi kaitsewad, satuwad wihma käest räästa alla.

Meil on teised tegurid olemas, meil on komitee olemas, meil on isegi koolilaste nõukogud, kellel teatawal mõõdul ka kaasa on öelda ehk tal küll suurt sõnaõigust ei ole. Nii näete, et meil tegelikus elus õige palju teisi tegurid on, et kooli ülewal hoida, et kooli eluga siduda, mis ka tingimata peab olema, kui tahetakse. et kool elujõuline on. Kõik need otsused, mis kooliõpetajad on teinud, kus nad on nõudnud puhast kooliõpetajate kooli, mille teistel mingisugust ütlemist ei ole, ka wanematel, kes siin oma laste õigusi südame hariduse asjus koolides kaitsewad — kõik need otsused, kus sidet ei ole wanemate ja kooli wahel, loowad meil kooli, nagu ta Wene ajal oli. Teiselt poolt toodi ette, et Asutaw Kogu on kunstnik, kes sugugi ei tarwitse arwesse wõtta, mis wäljaspool kooli lastewanemate poolt otsustatakse. See on parlamendi kõige suurem õnnetus, on ka just meie õnnetus, et meie liiga palju kunstnikud olemes, sagedasti futuristid, kes sellega ei ole rehkendanud, mis lapsewanem puhthingelisele seisukohale asudes otsustab. Lapsewanemad dikteeriwad kindlasti seda, mida kool peab tähele panema ja mida kooliõpetaja ja lastekaswataja ei tohiks silmast lasta, nad toowad sagedasti aimamata seda ette mitte wälja puhastatuna, ütlewad ainult oma „hea“ seda,

mida kristalliseerida ja selgeks teha on kooli ülesanne.

Järgmine wastuwäide, mis siin ette toodi, tuli tööerakondlase härra Strandman'i poolt. Tema asus puhtjuriidilisele alusele ja see on kõige lihtsam ja õigem tee. Ma olen sagedasti kahetsenud, et ma mitte jurist ei ole, see on palju kergem. Juriidiliselt on kõik asi nii lihtne ja arusaadaw ja hea. Härra Strandman ütles, et meie asume niisugusele seisukohale, et meie lahutame kiriku riigist ja kooli kirikust — see on selge. Sellele peame vastu rääkima. Riigikirikut ei ole veel siinamaale olnud, meie peame looma ühe riigikiriku ja teda riigiga siduma. (L. Olesk, tõer.: Lugege Balti eraseadust, seal on see öeldud!) Ma seletan, kuidas mina riigikirikust aru saan. Riigikirik on see, kus riik kiriku ülewal peab ja seda ei ole Baltimaal olnud, aga nüüd ütlete Teie, et on olnud ja tahate teda lahutada. Siis kiriku riigist lahutamine usuõpetuse koolist väljaheitmisega ühenduses ei seisa ja neil on õige wähe üksteisega tegemist, sest härra Strandman ei eita seda, et neile lastele, kellelt koolis usuõpetuse õppimise wõimalus wõetakse, wõiwad wanemad seda korraldada väljaspool kooli. Ainult korraldamine läheb teistesse kätte, kes nende usuõpetuse korraldavad, nende usulise hariduse eest muretsewad, nende usulist haridust aitawad edendada, ta ei luba seda koolis teha. Ta tahab seda kindlustada wabaduse mõiste näol, mitte koolis, waid oma korraldusel.

Weel ütles härra Strandman suure käeliigutusega suure sõna: „kui kirik nii armetu on, et ta ise ei suuda oma asju korraldada, et kirik juba juba 2.000 aastat wana on, siis anname talle waesustunnistuse wälja.“ Ma pean ütleva, et mul oli kahju tema suust niisugust sõna kuulda. (Saalist räägitakse wastu.)

Juhataja **A. Rei**: Palun kahekõned lõpetada.

(L. Olesk, tõer.: Enne peab alus olema!)

J. Lattik (krst.): Alust ei ole seal, kus niisuguse seletusega wõidakse tulla, kes Eesti kirikule punast penni ei ole andnud, waid Eesti kiriku käest kõik on wõtnud, mis tal wõtta oli. (Irooniline naer pahemal pool ja keskel.)

Palja uhkustamisega ja käeliigutusega eluprobleeme otsustada ei saa ja niisuguse uhkustamisega ei saa küsimust nii kergesti otsustada. Kirik ei ole waene. Need kirikud, kes lahus on edenenud, on rikkad kirikud, nagu nad Ameerikas on. Ka Eesti kirik loob täiesti oma elu. Kui on kindlustatud, et kui kirik midagi ette wõtab, siis see temalt ära ei wõeta, siis wõib ta julgesti oma rada käia ja ei karda etteheiteid nende poolt, kes ise midagi kiriku heaks ei ole andnud.

Siis pandi mulle küsimus ette, suur küsimus wisati ette, näidake uut reformeeritud usuõpetust, missugune ta wälja näeb, millest räägitakse ja mida ei ole. Ma tahaksin näha, mis siis need teised omalt poolt vastu annawad, selle peale ma aga wastust ei saanud. Tahan lähemat seletust reformeeritud usuõpetuse kohta anda, proowitundi ma muidugi andma ei hakka. (Naer.) Wõin ainult lühidalt seletada, mis teistes kultuurmaades reformeeritud usuõpetuse tunnil räägitakse. Reformeeritud usuõpetus on kaswusteadus, on leidmine, mitte tuupimine ega surumine, lapse lükkamine ja tõukamine, waid ta on lapse enese jõukatsumine, nagu iga teinegi õppeaine, mis tuupimise ja surumise läbi kaotab. Nende eeskujudega, mis teile pakutakse, kaswab ja wõrsub lapse hingeline tegewus ja usuõpetuse juures on see wõimalik ja seal kaswatatakse ja arendatakse wälja eetilist külge. See on see programm, mis juba trükiwalmis on, ja mille järele usuõpetust meie laste juures hakatakse korraldama. Wäikestele lastele seletatakse wäikeste jutukeste näol ristiusust ja see lõpeb 12-aastaste juures. Ja programm järgneb kõlblusõpetusega. See, mida siin pakuti uskudeõpetuse alal, see on meil 7. ja 8. õppeaastal olemas, see läheb keskkooli õppekawasse. Tulewikus mõeldakse usuõpetuse andmist meie koolides niiwiisi korraldada, nagu see mujal proowitud ja katsutud on, mis pealesurumine ega tuupimine ei tohi olla, waid lapse elawa hinge äratamine, ja tema wiimine ja aitamine usulisele alusele, et kõlblist inimest kaswatada. Mina kaitsen usuõpetust meie tulewiku koolis, mitte kiriku seisukohast, ega ka kooliõpetaja seisukohast, waid see on puhtharidusliku seisukoha kaitsemine. Mina ei kaitse mitte kiriku kooli ega ka kooliõpetajate kooli, waid Eesti rahwakooli, et kooliõpetajad, kes Eesti rahwahariduse eest

hoolt kannawad, et nemad oleksid tutta-
wad kõigi lapse muusikalise ja usulise wõimistega ja tahtmistega. Ma ei eita sugugi seda, et usuõpetust sagedasti intensiivsemalt ja paremini õpetatakse väljaspool kooli, kui koolis. Nagu mul au oli Ameerika ja ka Shweitsi kooliga ennast tutvustada, siis on nemad ka reformeeritud usuõpetuse poole kaldunud. Meie lastewanemad ei protesteeriks selle vastu, kui meil midagi selle asemele pannakse, aga nüüd wõetakse usuõpetus koolist ära ja sinna asemele ei ole midagi panna. Mina jään harilikule seisukohale, et meie usuõpetuse wabaõppeainena kooli jätame neile, kes seda tahawad ja neile, kes ei taha, ei suru meie ka mitte peale. Teen ettepaneku sellest paragrahwist välja jätta sõnad „ilma usuõpetuseta“ nii et paragrahw oleks — „Algkool on emakeelne ja maksuta“.

E. Asson (sd.): Rahwasaadik Lattik tegi arwatawasti oma ettepaneku usuwabaduse kaitsemise nimel. Mina pean siin üht tähendama, kui Teie, härra Lattik, usuwabadust kaitsete, usuõpetuse kooli jätmisega, siis ei ole see mitte usuwabaduse kaitsemine, sest Teie tahate, et lapsed wäiksest peale ühe kiriku usu järele õpetatud saaksid. See ei ole mitte usuwabadus, see on lapse tunnete wägistamine. (J. Lattik, krst.: Teie laste käest seda ei nõuta!) Kas Teie lastele wabadust waja ei ole? (J. Lattik, krst.: Ei, minu lastele ei ole waja wabadust!) Wäga kahju! Meie sotsiaaldemokraadid, olles wabakaswatuse poolehoidjad, ei saa seda lubada, et lapsed wäiksest peale teatud usukawatatud saaksid. Minu rühma seltsimees härra Ernits on küll rääkinud usuõpetuse andmisest üldse, kuid härra Ernits'ile pean tähendama, et usuõpetuse üle üldse wõib filosoferida, kuid usku üldse ei saa wäikestele lastele õpetada. Edasi rääkis härra Lattik ristiusu suurest kultuurilisest tähtsusest, ja wõttis selle ühe põhjendusena, mispärast ristiusku ei wõi kuidagi wiisi algkoolist välja jätta. Kahtlemata on ristiusul suur tähtsus ajaloo, kuid see tähtsus, mis ristiusul on, ei ole üksi positiivne, waid ka negatiivne ja minu silmas on ristiusu negatiivne wäärtus suurem, kui positiivne. Ristiusk leidis omal ajal suurt poolehoidmist, rahwas wõttis ta heameelega vastu. Oleks ristiusk meie ajal ilmunud, siis ei oleks

ta niisugust poolehoidmist leidnud. Ristiusk ei wõitnud kahtlemata oma sise-
mise jõuga, waid wõitis sellega, et ta wiletsates oludes elawale rahwale töötas wähemalt teiselpool hauda õnnistust. Rahwas leidis tröösti sellest, et wähemalt sealpool hauda enam rikkaid ega waeseid ei ole, waid sarnasus saab maksma. Kuid ristiusk, ähwardades põrgupiinaga neid, kes wõimukandjate vastu hakkasid ja suurt õndsust töötades neile, kes maa peal kannatawad, sundis rahwast wiletsuses elama ja selle oma mõjuga on ta rahwaste edasitungimisjõudu paraliseerinud, on rahwast kannatama sundinud. Et meie alles 20. aastasajal feodaalikest lõpuliikult wabaneme, siis peab seda tingimata ka osalt ristiusu mõju arwele kirjutama. Edasi on teil wäga hästi teada, kuidas kirik aastasadade jooksul teaduse edenemist kinni on pidanud, kuidas teadusmehi on taga kiusatud. Teie, härra Lattik, oma kõnes paar nädalat tagasi rääkisite, missugune suur tähtsus reformatsioonidel on olnud, aga Teie waikisite, kuidas Kalwin reformatsiooni aegu kuulsa Hispaania õpetlase Michael Servefi ära põletas, teate, mis kirik teadusmeeste kallal korda on saatnud ja kuidas kirik teaduse ja kunsti edenemist kogu keskaja kunni uue ajani kammitsas on hoidnud, teate, et Kopernikuse töö taewakehade liikumisest alles pärast ta surma wõis ilmuda. Te teate, et Bruno't kaheksa aastat Roomas kinni peeti, wiimaks ära põletati ja tema põrm Tiiberisse wisati. (J. Järwe, rhw.: Kui palju kommuniste on maha tapetud?) Kommunistidest räägime teinekord. Wäga hästi on teile teada, kuidas Galilei, Kepler ja paljud teised tagakiusamise all kannatasid. Kõike seda silmas pidades leian mina, et ristiusu negatiivne wäärtus ajaloo suurem on ja sellepärast ei pea ma ristiusku kohaseks õppeaineiks. Meie, sotsiaaldemokraadid tahame selle õppeaine, kui igane-
nud konserwatiivse õppeaine väljajätmist ja sellepärast toetan weel kord teisel lugemisel wastuwõetud § 2. redaktsiooni.

L. Olesk (töer.): Ka mina pean imestust awaldama ja toonitama, et ma selle natukene wõõrastawa leidsin olewat, kui aruandja komisjoni ettepanekuga siin esines, kuna ometi Asutawa Kogu poolt II lugemisel wastuwõetud tekst olemas oli ja ainult siis, kui kom-

misjoni kätte see oleks läbiwaatamisele antud, wõiks komisjoni aruandja oma tekstiga ilmuda. Seda aga, mis Asutaw Kogu korra wastu on wõtnud, seda ei waata komisjon mitte läbi ja aruandja peaks selle ainult ette kandma. Mis nüüd sellesse teksti puutub, siis pean ütleva, et see nii „algkool on emakeelne, ilmalik ja maksuta“ ilus on. Kuid kes ei tunne meie kirikuisandaid, katsu sa neist jagu saada, katsu sa neile kui selgelt ära öelda, nad katsuwad ikka ust leida, mille kaudu nemad oma ideede eest wõitlema tulewad ja selleks, et järgmise paragrahwi juures jälle midagi wõimatuks teha. Ma pean ütleva, et minu arusaamise järele nende hulk, kes palwesaali kokku kutsutud ja kistud on, mitte nende lastewanemate hulgale ei wasta, kes aastasadade ja aastakümnete jooksul ka meie Eesti kirikut kui härrat enese kallal on tundnud. Küsitaw on, kas need hulgad tulewikus oma lapsi nõnda kaswata tahawad, kui niisugused palwemaja poolehoidjad, kes oma paarikümne aasta hüpnoosi põhjal mõnda poolehoidjat on suutnud wõita. (J. Lattik, krst.: Suurustate!) Ma ei suurusta iseenesest midagi, kuid minu arwates on see päris kindel, et see, millega Teie siin kõnetoolil esinesite ja püüdsite usku ja eetikat siduda, siis pean ütleva, et eetika alal usk õieti midagi üles näidanud ei ole. (J. Lattik, krst.: Teie olete wiimane, keda ma eetika alal kuulen!) Ometi pean ma ütleva, et teoloogia süstemaatika juures eetikale midagi pole antud, kuigi usuteadus wiimaste aastasadade jooksul on katsunud eetikat usulisse küttesse heita. Ometi on eetika autonoomne teadus, ja kirikul ei ole õigust öelda temaga midagi ühist, ja see on taktituseks olnud usuteaduse wabale edenedemisele, et usk, mis rahwa hingeline tarwidus, kiriku kütkes on olnud. Sellepärast räägin mina siin praegu usuõpetuse üleswõtmise wastu ja palun, et Asutaw Kogu wastu wõtaks: „algkool on emakeelne, maksuta ja ilma usuõpetuseta“ ja toonitan siin seda sellepärast, et teada ei ole, missugust usku wõi usuteadust meie koolides kawatsetakse õpetada.

Härra Lattik wõttis waewaks toonitada, et ma kord tähendasin, et meil riigiusku siin Eestis ei ole olnud. Kuid minul on siin täiesti õigus. Meil oli siin teine ülemwalitsus, kes selle usu wastu, mida

meil riigiusuks nimetati, waenuline oli ja nii ei saanud Balti nõndanimetatud „Landesstaat“ Balti riigi sissetulekust kirikule midagi osaks saada lasta. Sellepärast ütlesin ma, et need pärandused, mis kirikul on, ei ole kogudustelt korjatud, waid on üksikute inimeste poolt antud, kellel warandust oli ja kes oma eesõiguste saamise eest kirikule tasu andsid. Kes usub weel nende wäidete sisse, et usk suureks sai Zwingli ja Kalwini läbi, mis ütleb meile weel see, et meie Jeesuse ihu ja werd leiwa ja wiina all wastu wõtame, kes usub weel liha surematuse sisse, mida weel praegu preestrid suure rõhuga ette toowad ja mida nad erawiisil ütlevad enestelegi uskumata olewat. Kui teie mulle mingisuguse ekstrakti ette toote, mis läbiwiidaw oleks ja igal tingimisel wastuwõetaw kõigile, — see aga, mis Teie usuteaduse nime all õpetate, on niisugune segu, natuke filoloogiat, natuke filosoofiat, et sellel alal meie lastele koolis midagi õpetada ei wõi. Need on ennemuistsed lood Heebrea mütooloogiast, millega meil vähematki hingelist ühist ei ole. Kui teie tahate usuõpetust kui õppeainet kooli õppekawasse üles wõtta, siis peab usuõpetus niisugune kindel olema, mis rahuldab ühtewiisi luterlast, baptisti, adwentisti, weneusulist, juuti ja katolikuusulist, et see, mis ühele nende hulgast kindel on, ka kõigile kindel oleks, sest nende kuue ususeltsi lapsi tuleks meie koolides õpetada. Ainult niisugust usuõpetust wõiksite teie minu arusaamise järele terwele klassile õpetada. Teistsugust usuõpetust, mis igaühele ühesuguselt kindel ei ole, on teil wõimatu õpetada, ka ühe klassi osalegi, sest missugune tunne jääks lapsele järele, kui see, kes tema kõrwal istub, hoopis teistsugust usulist alust kindlaks peab. Usk on ka nii paljudes wälispidistes kommetes igal sektil isesugune. Wene wanausuline waidleb selle üle, kas risti ette lööma peab kahe wõi kolme sõrmega, kas peame ka seda lastele õpetama? Samuti waidleb wanausuline selle üle, kas Jeesus ühe i-ga wõi kahe i-ga kirjutatakse, selle kohta koolis seisukohta wõtta ei saa meie juba eneste ortograafia põhjal. Kuid wähe weel sellest. Wõtke missugune tahes ristiusu õpetus, tema „a“ ja „o“ on ikka see, et ilm on teatawa korra järele saadud, et kõik, mis meie näeme, kellegi wägewama töö on. Tooge nüüd, kas wõi 200 aastat tagasi elanud

loodusteadlane wõi liht inimene, kes koolis loodusteadust peaks õpetama, kas ta ei kahtle selle juures? Kas ta suudab ühisele aluspinnale jääda sellega, mida õpetab ristiusk ja mida õpetavad piiblimehed. Kui teie ühist aluspinda luua ei saa seal, siis tuleb tõesti nõnda välja, nagu paari päewa eest ühes ajalehes seisis, et ühes õpetuses öeldakse, et Jumal on inimese loonud ja teises, et ta ahwist on välja arenenud. Missuguse seisukoha peab laps selle kohta wõtma ja mida peab ta siis õieti uskuma? Kui nüüd härra Lattik ja kõik tema kildkond seletada püüawad, et meie nende usutunnet wägistada püüame, et meie nende lastelt wabaduse wõtame, neid wägisi millegile sundides, siis on see meelega asjade pahurpidi pööramine. Mitte midagi ei taha meie takistada. Meie lubame õpetada oma usutundeid, oma usust arusaamist ja oma ilmawaadet nii kui teie tahate, aga selleks, et seda õpetada, wõtke, tehke kõikidele selgeks, mis teie ise sellest arwate, mis teie oma lastele õpetate. Kui näiteks härra Kann ja härra Lattik ühes koolis usuõpetust annawad, siis peawad nad enne omawahel otsusele jõudma, mida nad annawad, mis nende mõlemile ühesuguselt kindel oleks. (J. Lattik, krst.: See on hirmuwalitseja wabadus!) Pean tunnistama, härra Lattik, et Teil hirmust hoopis isesugune arusaamine on. Kui ühel päewal härra Kann ja teisel päewal härra Lattik ühes ja sessamas klassis usuõpetust annawad, siis ei tahaks mina oma lapsi sinna saata. Mis puutub kultuurisse ja haridusesse, siis tarwitatakse seda väga palju ühenduses ristiusuga meie waimulikkude härrade poolt. Mina ütlen aga, et kultuur ja haridus Euroopas on nii kõrgele tõusnud just ristiusu kiuste. Wõib olla on ristiusu minewikus ka mehi olnud, kes ristiusu põhjal seistes ka uue aja rajajateks saanud, nagu renässansi ajal, kuid ometi on kirik peasjalikult teadusele takistuseks olnud, seda aastasadasid oma kütkes pidades. Kui Asutaw Kogu tahab, et meie rahwas edeneb, et ta kultuuris ja hariduses edasi jõuab, siis jätku ta usuõpetus koolist välja. Kui teie aga tahate, et meie edinemise teel tagurpidi läheksime, siis pange usuõpetus kooli. (K i i d u a w a l d u s p a h e m a l p o o l j a k e s k e l.)

J. Uluots (maal.): Austatud rahwas esitajad! Usuõpetuse kooli jätmise ja

koolist väljaheitmise üle on juba, nagu mitu korda tähendatud, pikki kõnesid peetud. On tungitud filosoofiasse ja teistesse teadusaladesse ja on katsutud ühelt ja teiselt poolt wastuwäiteid wõi enesele pooltwäiteid ette tuua ja omandada. Mina isiklikult seisan sellel seisukohal, mida härra Strandman sünni ette tõi, pean seda kõige sisulikumaks. Härra Strandman'i kõne seisis selles, et kirik on riigist lahutatud ja sellepärast ei wõi usuõpetust, kui niisugust, koolis olla. Kuid siiski pean ma tunnistama, et ma selle seisukohaga sisuliselt täiesti kokku leppida ei wõi. Härra Strandman tõi ette, et kui kirik riigist lahutatud on, siis usuõpetust, kui kiriklikku ainet, millel riigiga midagi tegemist ei ole, koolis õpetada ei wõi. Ometi õpetatakse koolis aineid, millel riigiga midagi ühist ei ole. Ma toon ühe näite. Kui mina koolis käisin, siis seletati meile loodusteaduse tunnis pikalt ja laialt sääsesilma, tema mitmesugustes osades ja osakestes. Need sääsesilmad kõige nende peensustega pidid igalühel selged olema, sest see oli sunduslik ja sellega wõis halwa numbri saada, mis inimese peale, teadagi, halwasti mõjub. Iseenesest ei saa ma aru, et sääsesilmadel riigiga midagi ühist peaks olema. Kuid ometi oli see sunduslik õppeaine ja inimene kannatas väga selle all. Nõnda on palju aineid, mida just tarwis ei ole ja mis riigiga ühenduses ei ole, aga mida ometi õpetatakse, nagu sunduslikke õppeaineid. Teisest küljest pean ütleva, et usk, kui niisugune ei ole ometi nõnda wäikse tähtsusega asi. On ju väga armas, kui inimesed usuwad ainult seda, mis keegi õpetab, aga teine asi on, kui usu teod ilmsiks tulewad ja need riigiga kokku puutuwad. Kui keegi oma toas palwetab ja naabrite rahu ei riku, siis ei tee see kellegile wiga ja on täiesti tema oma eraasi, aga kui inimesed niisuguste sektide õpetused omaks wõtawad, kus inimese liikmeid wigastama ja murdma õpetatakse, kui fanaatikud wanemad oma lastele seda õpetama ja laste kallal seda tegema hakkawad, siis ei ole see enam eraasi. See on juba ühiskonna asi ja riik peab selle järele walwama, et lastele niisugust usuhullustuse mürki sisse ei kallata, mis ühiskonnale ja riigile kahjulik oleks. Nõnda siis, neil kahel põhjusel ei wõi ma mitte selle lähtekohaga nõus olla, mida soowitas härra Strandman. Mina ei taha siin mitte kõiki neid filo-

soofilisi põhjendusi ette tuua, see oleks täiesti asjata. Kui meie seaduse anname, siis peame meie riigi ja rahwa praksisest välja minema ja sellelt seisukohalt välja minnes arwan mina, et usuõpetus tuleb kooli jätta. Kõigepealt ei arwa ma mitte, et noorte ja wanade, isade ja poegade, emade ja tütarde wahel wahe peaks olema, kuid lõhe on ajajooksul tekkinud. Kas on ta hea wõi on ta halb, seda teawad ajalooteadlased, nende hulgas preili Asson ja muud, pikemalt seletada, aga fakt on see, et meid on kõiki õpetatud ristiusus, kui aga lapsele seda ristiusu algmõistet mitte ära ei seletata, mis Adamast ja Ewast räägiwad, siis suuremaks kaswades jääwad nad oma wanematele täiesti wõõraks. Meile õpetati usku, wanemad teadsid piiblilugu ja katekismust, selles oli terve maailm olemas, mida nemad omaks pidasid. Nüüd aga kerkib noorsugu, kes sellest midagi ei tea ja koguni loeb, et wanad inimesed lõpmata rumalad ja lõpmata orjad olid ja nemad ei tea, et nemad niisama teadsid asju. Sotsiaalsest seisukohast arwustades ei paista mulle see wahe rumalate isade ja noorte poegade wahel sugugi nii suur ja näib, et see asjaolu on, mille põhjal oma lapsi ei wõi täiesti ära wõõrutada usuõpetusest, waid teatawates doosides peab neile seda andma. Ma leian, et see meie sotsiaalse elu wahet pidamata edenemise tõusuks tarwilik on. Edasi wõib ju palju rääkida sellest, et usk ja eetika on teineteisest lahus. Eetikat wäikestele lastele õpetada, see on kaunis segane asi. See on aga selge, et algkoolides, nagu see senni on õpetatud, teatawad eetilised algmõisted peawad ära seletatud saama, näiteks, sina ei pea mitte tapma. Meile — praegustele inimestele, kes usuõpetust ja katekismust on „tuupinud“ on see arusaadaw. Kui meie aga niisugustele inimestele, kes sarnaseid algmõisteid ei ole õpinud, seda ütleme, siis on see neile palju tumedam. (O. S t r a n d m a n, t ö e r . : K a s J a a p a n i s r o h k e m t a p e t a k s e ?) Mina kahetsen, et ma ei tea Jaapani usuõpetuse seisukorda, kuid Konfutsiuse ja Budda usud on väga kõrged usud ja nad räägiwad tapmise kohta väga palju. Nõnda siis, kui meie praegust seisukorda arwesse wõtame, kus wäiksed poisikesed aimawad sõda järele, panewad mõõgad wõõle — see tapmise psühholoogia on neid mürgitanud, see wõib neile moeks muutuda, kuna neile selle tapmise keelust mi-

dagi ei räägita. Meie wõime wõtta teised lihtsad asjad, nagu, sina ei pea mitte warastama, ja muud sellesarnased, mida senni on aidanud kool usuõpetuse näol lastele selgeks teha ja mul paistab selge ja tarwilik olewat, et need algmõisted ka edaspidi koolis saaksid selgeks tehtud. Siis wõtame niisuguse asja, nagu püha-päewapühitsemine, siis, minu arwates, on see jällegi üks tarwilik asi. Mina saan aru, kui riigivalitsus pühad ära kaotaks, nagu jõulud, ülestõusmispühad ja muud, see oleks järjekindlus ja konsekwent. Kui jäetakse jõulud edasi ja öeldakse, et sel ajal ei wõi tööd teha, siis millal wõi kuidas riik on selgeks teinud, et niisugusel päewal ei wõi mitte tööd teha? Minu arwates on need kõik praktilised asjad ja kõike kokku wõttes peab üttelema, et usuõpetus on neile inimestele katsunud ühiselamise ja sotsiaalseid algmõisteid ära seletada ja on ka edaspidi tarwilik senni kui midagi selle asemele ei ole pandud. Minu arwates ei maksa usuõpetust koolist välja heita. Aga ma tahaksin rohkem öelda, üks asi on selge, et praktiline eetika igapäewane inimeste rahuldaja ja elutarkuseallikas on, mis neid aitab kiwidest mööda, mida igapäewane elu ette toob. Inimestel on tarwidus elus suurema jõuallika järele ja senni ikka on olnud seda usk, mis rasketel elujuhtumistel neile abiks on olnud. Ei oleks meie rahwale kasuks olnud, kui ta seda rahuldust poleks saanud. Indiwiiduaalse rahu põhjal on ka sotsiaalne rahu ja selles mõttes on tähtis riigi, sisemise rahu alalhoidmiseks usuõpetus kooli alale jätta. Teje sellele asjale nii lähedal ei seisa ega pole elu tähele pannud, oléte rohkem raamatutest lugenud ja ei wõi õieti otsustada. Pean tunnistama, et selles usuõpetus väga tähtis oskus on. Mul on õnnetus niisugusest maakonnast pärit olla, kus sektantide wool kunagi ei ole kadunud ja ainult laienemisest wõib küsimus olla. Haapsalu ümbruses on palju usu liikumisi ja niipalju kui mina tähele olen pannud, need usud on palju wiletsamad, kui ametlik usk, Luteruse wõi kreekakatoliku dogmade näol. Ma arwan, et niisuguste juhtumiste ärahoidmine mitte wäikse tähtsusega ei ole. Need on elu faktid. Ma ei arwa ka, et meie kõik, kes meie seadust anname, usu wastu oleme, et meie kiriku mõjust ja oreoolist täiesti wabad oleme. Ma tuletan ainult meelde hiljutist juhtumist, kus selle partei liige,

kelle nimel praegu preili Asson rääkis, käskis kirikukellu kõlistada. Ma loen seda väga ilusaks, aga see on jällegi näide sellest, kuidas ühe partei esitaja nõnda öelda kirikukellade küljes ripub. Edaspidigi võib juhtumisi tulla, et on tarwis ülempealik olla ja kellu lüüa lasta. (N a e r j a w a h e l h ü ü d e d.) Kõik see sunnib mind arwama, et usuõpetust on tarwis kooli jätta. Ma arwan, et mitte ei pea wabadust andma usu alal, nagu seda praegu tahetakse anda. See peab sunduslik õppeaine koolis olema ja kes seda oma lapsele õpetada ei taha, see võib ainult wabastatud saada, kui ta põhjendused ette paneb. Et kooliõpetajad ei taha usku õpetada, kooliõpetajad võib olla ei taha ka laulutundi anda, aga nad peawad igatahes seda tähele panema, mis ametikohus nõuab, ta peab õppeainet ja uuemaid metoode tundma ja ma ütlen, et ma selles asjas ei awalda nõnda öelda oma isiklikku waadet. Ma olen maal ümber liikunud ja maameestega juttu ajanud ja ma tean, et nad otsekohe nii mõtlewad ja selles asjas, leian ma, seisan mina rohkem demokraatlikumal alusel kui wast keegi teine, kes seda rohkem toetab. Ja lõpuks tuletan meelde, et hiljuti oli Wõnnu kihelkonnas koosolek ja seal põllumeestepäewal tehti otsus ja paluti teada anda, et Wõnnu põllumeesteselts nõuab usuõpetuse andmist wabariigi koolides. Kui palju see tähendab teie otsustamise järele on teine asi, aga mina pean pühaks kohuseks nende soowi täita, kes selle palwe minule edasi andsid ja ma palun siiski teie kõrgeaulist arusaamist selle peale juhtida, et küsimused, mida teie arutate, ei ole lihtsa wäärtusega, see riigiwab igatahes inimese sügawamaid juuri ja need juured on hellad ja iseäranis siis, kui neid juuri lõikama hakkame, mis võib halbu tagajärgi tuua.

J. Järwe (rhw.): Kui ma sõna wõtan käesolewal juhtumisel, siis ei tee ma seda sellepärast, et need wäited, mis minu poolt ette toodi II lugemisel, kuidagi kombel ümber lükatud oleksid, waid waidlus on hoopis isesugusele pinnale lükatud ja minu arwates mitte väga õigele. Esimene ja kõige suurem eksitus, millesse paljud rääkijad on sattunud, on see, kui arwatakse, nagu oleks Asutaw Kogu jagunenud kahte liiki: usuwastasteks ja usupoolehoidjateks. Küsimus ei ole sugugi selles. See ei ole sugugi tähtis,

waid siin on, ma wõin rääkida vähemalt oma rühma nimel, lugu nii, et küsimus seisab selles, kuidas oleks kooli ja kaswatusse seisukohast otstarbekohasem talitada. See jaotuse alus, mida siin toonitatud on, ei ole õige. Meie rühm on usuõpetuse küsimuses seisukohast wälja läinud, et ei wõi ilmaasjata praegusel raske riigi loomise ajajärgul kodanikkude tähelpanu juhtida kõrwaliste asjade peale ja ilmaasjata nendel sellega rikkuda riigi loomise rõõmu. See on õieti kõige kaaluwam põhjus minu arust, mis wõiks ette tuua usuõpetuse, kui waba õppeaine koolijätmise poolt, kuid ka minu arust sisemistel põhjustel on see jaotus mitte midagi ütlew ega asjaolusid selgitaw, sest waimliste liikumiste kohta, ka religioonide kohta on maksew tõde, et positiivse wäärtusega wooludele wälised takistused kunagi kahjuks ei ole, waid kasuks, nii et õieti, kui siin wälja tahetakse minna usu wõi kiriku seisukohast, siis arwan mina, tehtakse paremini, õiglasemalt ja otstarbekohasemalt, kui hääletatakse usuõpetuse koolist wäljaheitmise poolt. Kui religioonis on sisemist jõudu, siis saab tema hakkama ilma riigi toetuseta ja wististi palju paremini. Kui tal aga sisemist jõudu ei ole, siis ei oleks mingisugust mõtet teda kaitsta. (E. Asson, sd.: Teie waatate modern-teoloogiliselt asja peale!) Noh Teie, preili, waadake ajalooliselt asja peale. Ma tahtsin paari sõnaga peatada wastuwaidlejate härrade Semper'i, Ast'i ja Martna juures.

Härra Semper seletab nimelt, et kultuurilisi küsimusi ei wõi enamuse seisukohalt otsustada, et siin peawad üksikud paremad wäljawalitud näitama rahwale õiget ja eksimata teed. Võib olla, et see waatamise wiis õige on, kuid härra Semper on sellega hilja wälja tulnud, ta oleks pidanud wälja tulema sellega juba sellel ajal, kui ta walijate ees propagandat tegi ja siis seletama, et nii ja nii waatame asja peale. Mina usun kindlasti, et kui walijad wolitawad esitajat, kes I järgus riiklike ega poliitilisi küsimusi ei otsusta, et see kogu oma kokkuseade poolt hoopis teistsugune oleks olnud, kui nüüd. Rühmad hääletawad siin usuõpetuse wastu, kui rahwa enamus teisiti tahab, mida isegi mõned ei salga, nagu härra Ernits. Sellega tunnistawad nemad, et nad kõigiti kõige kompetentsemad on kultuurküsimust arutama. Meie rühmal

niisugust julgust ei ole, et seda teha. Härra Ast rääkis väga palju modernfilosoofiast ja teistest niisugustest asjadest, kuid minul ei ole tahtmist härra Ast'ile vastu waidlema hakata sennikaua, kui härra Ast ei ole ennast wabastanud sellest kapitulatsiooni seisukorrast, nagu ta praegu weel härra Ernits'i ees seisab. Minule tundus siiski ootamata niisugune küsimuse otsustamine, nagu härra Ast seda omale lubab, ma ei uskunud, et härra Ast kujutab enesest mingisugust ärkamisaja tüüpi, kes arwab end otsustamiswõimuline olewat kõigis küsimustes. Härra Martna'st, temast saan ma aru, nagu ka kõikidest teistest tema aja inimestest, kuid ma arwan siiski, et härra Martna teatawatest piiridest üle on läinud, sellepärast, et tema armastab tarwitada teatud lokaal meetodi. Igasuguse küsimuse käsitamise juures ja muidugi ka käesolewal juhtumisel nimetab ta üksi Shweitsi. (E. Asson, sd.: Ega ta taewast räägi!) Taewast räägitakse teinekord paremaid asju, kui maa pealt. Asjalugu on nii, et härra Martna wõtab teatud seisukoha kaitseks teatud autorid ja tihtipeale on lugu nii, et need üksikud tsitaadid ei ole kooskõlas autorite kogu õpetusega. Nähtawasti ei huiwita teda igakord mitte see. Kui näiteks härra Martna oleks lugenud Buttner'ist ja Ragaz'ist, keda ta siis tsiteeris, wahest mõnda teist raamatut wõi teist lehekülgegi, siis ei oleks tema wististi l wõi ll lugemisel niisuguste oletuste wõi tõendustega wõinud ilmuda, nagu ta seda tegi. See ei käi üksi härra Martna kohta, waid see on üldse meie kõnelejate, meie paremategi tegelaste wäärnähtus, ja sellega peab tahes wõi tahtmata leppima. „Meil Shweitsis“, see ütetus omandab sümbolilise tähtsuse meie parlamentses diskussioonis, mitte üksi härra Martna, waid ka teiste poolt. Mis puutub weel neisse wäidetesse, mis härra Martna minu kõne vastu ette tõi, siis pean ma niipalju ütleva, et härra Martna ei wõtnud waewaks tähepanelikult kuulata, mis mina rääkisin, ja sel põhjusel hoopis wastupidistele otsustele ja oletustele maad anda wõib. Üks asi, milles temale järele anda wõiksin, oleks wast see, et Max Maurenbrecher mitte enam sotsiaaldemokraat ei ole, waid ta on sealt parteist wälja astunud, kuid minu arwates ei ole see tähtis, kas tema praegu sotsiaaldemokraat on wõi mitte, waid tähtis on see,

et tema sotsialistliku mõtte heaks palju rohkem ära on teinud, kui mõni praegune sotsialist. Mis puutub § 2., siis arwan ma, et see redaktsioon on puudulik, nimelt sellepärast, et ei oleks soowitaw üles lugeda neid õppeaineid, ilma milleta algkool olema peab. Mispärast meie siis usuõpetuse üksi üles loeme, seal ei ole algebrat, ega weel palju teisigi asju, laulmist ega ka käsitööd jne. Kui meie ühe asja üles loeme, siis peaksime teiste kohta ka sedasama tegema. Sisulikult ütlevad mõlemad redaktsioonid ära ühepalju, kuid wormilikult oleks komisjoni ettepanek palju soowitawam.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär H. Raudsepp.)

M. Kurs-Olesk (sd.): Siin ei maksa enam palju waielda, sest waidlus üksi ei suuda ikkagi midagi ära teha. Meie unustame selle juures ära, kelle jaoks meie seda kooliseadust loome ja nimelt Eesti lastele, ning nendele inimestele, kellel lastega tegemist on. Mul enesel on ennemalt ka nendega palju tegemist olnud ja need inimesed teawad väga hästi, et teatawal ajal, ütleme 12—14 aastani on lastel murdmise aeg, kus neil kõige sügawamad probleemid selguseta peas keerlewad ja kus lapsed neile selgust otsiwad. Kui meie teaksime, et usuõpetus annab neile teatawa teeraja kätte, mis aitaks last selgusele jõuda, siis ei leiaks meie ka, et see kahjulik oleks. Kuid meie leiame aga, et noor hing sellest jagu ei saa, et temal kõiksugu raskused ette tulewad, ja meie kuuleme sagedasti enesetapmistest. Samuti oleme meie näinud, et noor teoloog lõpetab oma õppimise ja tahab hakata nüüd rahwale õpetama oma usku, leiab aga järsku, et kõik on teistmoodi täies ulatuses, mis ta on omandanud, ta ei wõi ega saa enam seda edasi anda. Meil on neid intelligentide hulgas küll olnud ja ta peab wiimasel minutil ütleva, et mina ise ei usu enam midagi, sellest järgneb, et meie tahame oma lastele koolis anda ilmalikku eesmärki, et nii kui usuõpetus wälja jääb, et meie lapsed siis rööwima, tapma ja teab mis weel tegema ei hakka, waid terwe elu peab koolis seda näitama ja lapse peale mõjuma, et teda kõlblikuks teha sotsiaalse elu jaoks ja et temal kõlblik sotsiaalne külg oleks. Meie peame lastele wabaduse jätma, ise omale elus seisukohta wõtta, mille järele elama hakata ja siis

tuleb temal plussiks juurde veel usuline tunne ja sellega on laps siis kahewõrra wõitnud. Ristiusu poolehoidjad peaksid rõõmustama selle üle, sest siis ei lange midagi kokku enam tema pärasises elus, millega mitte leppida ei saaks. Ma ei näe kõige parema tahtmise juures, kellele meie sellega kahju teeme, kui meie oma lapsi loiame sisemise kokkulangemise eest. Meie jätame temale wabaduse ise omale otsida seda usku, mida ta tahab.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Nagu II lugemisel, nii awaldasid mitmed rahwasaadikud ka III lugemisel § 2. kohta oma mõtteid, mis sisuliselt pidi ette tooma, kas on usuõpetus koolis tarwilik wõi mitte. Selle kohta pean ma tähendama, et § 2. käesolewas seaduses komisjoni otsusel seda sugugi ära otsustada ei taha. Sellepärast arwan mina, et kõik need waidlused usuõpetuse kohta ja läbirääkimised, mis selle kohta käiwad, wõiwad kohta leida omale §§ 35. wõi 36. Rahwasaadik sotsiaaldemokraat neiu Asson awas terve seeria kõnesid usuõpetuse kohta ja tõi ette laialt moraalilised, perekondlikud, ajaloolised ja kõik muud põhjused, miks usuõpetust koolis waja ei ole ja lõppude-lõpuks tõi õige terawalt ja ärritatud kujul etteheite komisjoni aruandjale, et see on teatawaid seisukohti kaitsnud ja mitte seda, mis rahwasaadik neiu Asson omaks tunnistas, et jätta ilma usuõpetuseta kooli laad. Ma wõiksin selle peale tähendada, et kui rahwasaadik Asson tõi niisuguseid näiteid komisjoni aruandjale, siis oleks ta wõinud neid tuua ka oma fraktsiooni liikmetele, kes pretendeeriwad selle seisukoha wastu, mida ma komisjoni nimel kaitsen. Teiseks wõin ma selle kohta tähendada, et kui komisjoni aruandja lugesin ma ette ja tähendasin, et parandus on II lugemisel wastu wõetud. Kas kõik rahwasaadikud seda kuulsid wõi mitte, ma ei tea, aga igatahes stenogrammist wõib seda järele waadata. Peale selle wõin ma weel tähendada, et mitmed rahwasaadikud on õieti selgesti põhjendanud, et § 2. ei ole kohta selleks, et peab ära ütleva, kas usuõpetus peab olema koolis wõi mitte. Minu parteiseltsimees rahwasaadik Olesk tähendas, et tema leiab loomuliku olewat, et see niisugusel kujul wastu wõetakse, nagu ta komisjoni poolt on

ette kantud, et „kool on emakeelne, ilma-lik ja maksuta“, kuid ainult selle kahtlusega, et meie usuteadlased ühe wõi teise sousti all wõiwad usuõpetuse kooli sisse tuua, näeb tema tarwiliku olewat seda parandust toetada, mis II lugemisel tehti. Mina leian, et seadust ei saa kartuse pärast tagasi lükata ja sellepärast ei leia ma parteiliikme Olesk'i põhjendust küllalt tugewa olewat. Teisest küljest wõiksin ma selle peale tähendada, et härra Olesk tähendas, et ka tema leiab imeliku olewat, et komisjoni aruandja on ette toonud ja kaitsen seda, mis I lugemisel tehti, aga mitte II ja et see oleks siis ehk otstarbekohane olnud, kui see küsimus oleks komisjonis olnud ja kui komisjon oleks selle seisukoha wõtnud. Ma pean tähendama, et see küsimus oli komisjonis arutamisel. (E. Asson, sd.: Ei olnud!) Kui Teie seda tähele ei pannud, siis wõite järele küsida, mina jään oma endise ettepaneku juurde.

Juhataja A. Rei: Ma asun hääletamisele. Rahwasaadik Lattik'u poolt on ettepanek tehtud wälja jätta sõnad „ilma usuõpetuseta“ wõi „ilmalik“. Rahwasaadik Asson toetab II lugemisel wastu wõetud teksti, et „algkool on emakeelne, ilma usuõpetuseta ja maksuta“. Ma leian, et need on paralleel-ettepanekud ja sellepärast tulewad nad kõrwuti hääletamisele. Sõna on hääletamise korra kohta rahwasaadik Lattik'il.

L. Olesk (töer.): Minu arusaamise järele saab aluseks olla ainult see tekst, mis II lugemisel wastu on wõetud. Kõik teised ettepanekud on parandused. Parandused on Lattik'u oma ja komisjoni aruandja oma. Teine asi oleks, kui Asutaw Kogu oleks komisjonile ülesandeks teinud see küsimus läbi arutada. Sellest sarnast ettepanekut ei ole olnud ja hääletamise aluseks jääb II lugemisel wastu wõetud tekst.

Juhataja A. Rei: Panen hääletamisele rahwasaadik Olesk'i ettepaneku hääletamise korra kohta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawana murega wastu wõetud. Asun § 2. paranduste hääletamisele. Hääletamisele tulewad ettepanekud esiteks ainult poolt. Hääletamisele tulewad rahwasaadik Lattik'u ja hariduskomisjoni ettepanekud. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek pole absoluutset enamust saa-

nud. Nüüd tulewad hääletamisele juba mõlemad ettepanekud poolt ja vastu. Esiteks tuleb hääletamisele rahwaesitaja Lattik'u ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 10 häält ja vastu — 40 häält. Seega on ettepanek tagasi lükatud. Teiseks tuleb hääletamisele hariduskomisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 28 häält, vastu — 30 häält, seega on ka see ettepanek tagasi lükatud. Nii on need mõlemad ettepanekud tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb § 2 esimeses wariandis: „algkool on emakeelne, ilma usuõpetuse ja maksuta“. (Hääletatakse.) § 2 on selkujuln nähtawa enamusga vastu wõetud, nagu ta il lugemisel vastu wõeti.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

§ 3. Algkool wõib olla ühes- wõi lahuskool — selle järele, kuidas otsustawad kooli ülewaldajad.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu wõetud. (Hüüded: Lõpetada!) Kuulen hüüdeid, lõpetada. Kas tehakse sellekohaseid ettepanekuid? Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada.

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud. Kas tehakse ettepanekut järgmise koosoleku kohta? (Hüüded: Harilikul ajal!) Palun rahwaesitajaid weel kohtadele jääda.

Asutawale Kogule on esitatud järgmine teadaanne, mida sekretääri ette lugeda palun.

4. Teadaandmine
Eesti sotsialisti-
de-rewolutsio-
näärde partei
Asutawa Kogu
rühma ümberni-
metamise kohta.

Sekretäär **H. Raudsepp** (loeb):
„Asutawa Kogu juhatusesele. Sotsialistidewolutsionäärde partei Asutawa Kogu rühmalt. Palume teatada Asutawale Kogule,

et wastawalt meie partei kongressi otsusele 25. aprillil s. a. Eesti sotsialistidewolutsionäärde partei Asutawa Kogu rühm enese ümber on nimetanud Eesti iseseiswa sotsialistliku töölispartei Asutawa Kogu rühmaks. Rühma nimel H. Kruus, J. Piiskar. Tallinnas 30. aprillil 1920. aastal.“

Juhataja **A. Rei**: Lõpetan koosoleku.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Sekretäär **H. Martna**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.